

В.Г. Литовченко, В.М. Добровольський та В.І. Стріха на 25-річчі кафедри фізики напівпровідників Київського університету. 1977 р.

дослідження нових фізичних явищ у квантово-розмірних системах. В.Г. Литовченко був автором майже 500 наукових статей, понад 10 монографій, підготував понад 50 докторів і кандидатів наук.

У 1985 р. ученого було обрано членом-кореспондентом НАН України, а в 2007 р. – почесним академіком АН вищої школи України. У 2004–2013 роках він був президентом Українського фізичного товариства та членом виконкому Європейського фізичного товариства. Крім того, учений був дійсним членом Американського електрохімічного

та Американського вакуумного товариств, головою Української секції URSI (Міжнародного союзу радіоінженерів), членом Українського відділення Міжнародного товариства оптичної техніки SPIE.

Заслуги вченого було оцінено державою і науковою спільнотою. В.Г. Литовченко був Заслуженим діячем науки і техніки України, Лауреатом двох Державних премій УРСР та України в галузі науки і техніки, премії АН УРСР ім.К.Д. Синельникова, Соросівським професором.

Ученому була притаманна активна громадянська позиція. Він був палким патріотом України, виступав із численними статтями в пресі на захист української мови й національної пам'яті, майже тридцять років очолював у рідному інституті осередок товариства «Просвіта». Водночас він був не лише одним із піонерів фотovoltaїки, але й, разом з В.І. Стріхою,

активним пропагандистом розвитку екологічно чистої енергетики на напівпровідникових перетворювачах.

Світла пам'ять про Володимира Григоровича Литовченка – визначного вченого і прекрасну людину – назавжди збережеться в серцях його колег, друзів та численних учнів. ■

Максим Стріха, доктор фіз.-мат. наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВОЛОДИМИР ГРИГОРОВИЧ ЛИТОВЧЕНКО – ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ І ПАЛКИЙ ПАТРІОТ

Член-кореспондент Національної академії наук України **Володимир Григорович Литовченко**, керівник наукового напрямку «Фізика поверхні та мікроелектроніка» Інституту фізики напівпровідників НАН України імені В. Є. Лашкарьова є одним із моїх Вчителів у науці та в житті. Познайомився я з Володимиром Григоровичем у 1962 році, коли став їздити до Києва і робити доповіді на семінарах академіка **Вадима Євгеновича Лашкарьова**.

Володимир Григоровичу сподобалась моя українська мова, і він прихильно ставився до мене.

Володимир Григорович Литовченко народився 24 грудня 1931 року; закінчив з відзнакою радіофізичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 1955 році та з того часу присвятив своє наукове життя фізиці напівпровідників. Він є одним із фундаторів наукової школи з фізики поверхні твердого тіла, вперше експериментально виявив цілу низку фізичних явищ на поверхні кристалів і розробив їх теорію.

Про актуальність і важливе значення наукових робіт В.Г. Литовченка свідчить один такий факт. У 1961 році він захистив кандидатську дисертацію. І незабаром на його адресу в Інститут фізики напівпровідників НАНУ прийшов лист (від 17 січня 1962 року) із США, з Лінкольнської лабораторії Массачусетського технологічного інституту

з пропозицією стати членом консультативної редакційної колегії нового наукового журналу «Surface Science» («Наука про поверхню»).

Уже в 1985 р. Володимира Григоровича обирають членом-кореспондентом НАН України за його важливий внесок у розвитку фізики напівпровідників як за кордоном, так і на батьківщині. В.Г. Литовченко – дійсний член Американського електрохімічного та Американського вакуумного товариств (від 1993 р.), голова Української секції URSI (Міжнародного союзу радіоінженерів), член Українського відділення Міжнародного товариства оптичної техніки SPIE, перший заступник голови Наукової ради НАН України з фізики напівпровідників та напівпровідникових приладів. Володимир Григорович успішно працював як член ради із захисту докторських дисертацій, член редколегій декількох наукових періодичних видань, зокрема міжнародних, член програмних комітетів і запрошений доповідач численних міжнародних конференцій з фізики напівпровідників та тонких плівок.

В.Г. Литовченко протягом багатьох років працював керівником відділення і відділу фізики поверхні та мікроелектроніки (відділу № 9) Інституту фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України, значною мірою визначав напрямки розвитку мікроелектронної техніки у нашій країні. У керованому ним відділі склався дружний

**Колишній і теперішній президенти
Українського фізичного товариства
Сергій Рябенко і Володимир Литовченко вирішують
невідкладні організаційні питання. 1990-ті роки**

колектив висококваліфікованих науковців, які працюють на сучасному обладнанні. В останні десятиліття Володимир Григорович очолював наукові дослідження і науково-технічні розробки в області газової адсорбційної сенсорики в Україні.

Вершиною наукової творчості В. Г. Литовченка є монографія «Surface Electronic Transport Phenomena in Semiconductors» у співавторстві з В.М. Добровольським (видана на замовлення Clarendon Press, Oxford, 1991 р.), в якій передбачено нові типи оптичних квантових генераторів – 2D поверхневі лазери.

Володимир Григорович завжди з готовністю відгукувався на мої прохання проконсультувати з питань структури і спектрів поверхневих центрів, поверхневої рекомбінації, ролі дислокацій у рекомбінаційних процесах та в деградаційних явищах, способів зменшення щільності дислокацій та ін. Лабораторії відділу № 9 оснащені сучасним устаткуванням. Співробітники відділу, за вказівкою Володимира Григоровича, люб'язно допомагали мені проводити експерименти на своїх установках.

Володимир Григорович Литовченко був Президентом Українського фізичного товариства, яке брало активну участь у організації роботи вчених-фізиків нашої країни. У газеті цього Товариства «Фізичний кур'єр», № 4, 1996 р., було опубліковано текст проекту доповіді Урядової комісії про причини і обставини аварії на Чорнобильській АЕС. Із цього матеріалу я вперше узнав про технічні причини Чорнобильської катастрофи, які до того замовчувалися, а натомість офіційно поширювалася неправдива інформація. Про Чорнобильську трагедію я написав вірш «Полин-зоря», в якому Чорнобильську трагедію порівнював із міфологічною Полин-Зорею.

В.Г. Литовченко відомий ще й в іншій іпостасі – як поет і літературознавець. Він палко любив свою дружину Наталю Митрофанівну (15.03.1935 – 06.09.2010) і опублікував присвячені їй поезії та спогади.

Вперше познайомився я з літературною творчістю Володимира Григоровича в 2013 році на науковій конференції: він передав мені (мабуть, не тільки мені) текст свого вірша «Товаришам із тюрми...» з епіграфом «Ми вступаєм до бою нового... І. Франко». Це не було наслідком одноїменному віршу Великого Каменяря. Передчуваючи повстання нашого народу проти промосковської олігархічної влади, Володимир Григорович мріяв:

**...Щоб спали кайдани,
Царем ще карбовані,
Щоб стали ми, браття,
Всі духом розковані...**

Володимир Григорович всією душею сприйняв Революцію гідності. Коли 21 лютого 2014 року на Майдані Незалежності відбулося прощання із загиблими повстанцями, яких назвали «Небесною сотнею», народився його вірш із преамбулою: «За мотивами вірша Павла Тичини «Пам'яті тридцяти» (Героям Крут)» («Світогляд», 2014, № 4, с. 11):

**На Великому Майдані
Відспівали їх –
Сотню мужніх українців,
Славних, молодих.
На кого посміла знятись
Зрадника рука?
Віє смерть із гір печерських,
Плаче Дніпр-ріка.
На кого завзявся Каїн?
Боже, покарай! –
Понад все вони любили
Свій коханий край.
Впали в Новім Заповіті
З славою святих ...
На Великому Майдані
Відспівали їх.**

Вільно використовуючи текст *Павла Тичини*, Володимир Григорович у цій поезії проводить паралель між подвигами юних Героїв Крут і Героїв Майдану, які віддали життя за свободу і незалежність нашої Української держави. Пізніше, 6 квітня 2014 р., коли стали більш відомі подробиці подій Майдану, Володимир Григорович написав вірш «Щит Майдану» з приміткою: «Майдан оборонявся від «Беркута» дерев'яними щитами...». Вірш починається словами:

**Хоч щит дерев'яний –
Та куля застряла
І юного тіла
В цей раз не дістала...**

Але обстріл-розстріл продовжувався до трагічної розв'язки... Кінцівка вірша така:

**З щитів тих пробитих
Зросте воля й слава,
І гідність, і гордість,
Й достойна Держава.**

Автор упевнений, що подвиг Героїв Небесної сотні підніме весь наш народ на боротьбу за незалежність і територіальну цілісність Української держави. Добровольці Майдану першими піднялись на боротьбу з московським агресором і дали можливість нашим регулярним військам підготувати оборону.

Вірш Володимира Григоровича «Пам'яті Літківських крутівців (моїх земляків)» оповідає про долю юнаків – студентів і гімназистів, – які після бою під Крутами 29 січня 1918 р. відійшли до містечка Літки і там загинули в бою:

Зліва направо: В.Г. Литовченко, М.В. Ткач,
Н.М. Литовченко, З.Ф. Красильников, С.М. Рябченко.
Українська наукова конференція
з фізики напівпровідників,
Чернівці–Вижниця, 20-24 вересня 2004 р.

Засідання вченої ради
Інституту фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова
НАН України, присвячене ювілею
академіка Лисиці М.П., 2006 р.

Романюк Б.М., Беляев О.Є., Литовченко В.Г. і Мельник В.П.
демонструють сонячні батареї,
розроблені для АТО. 2017 р.

До загину бились,
впали всі в бою,
Впали за свободу
краю і твою ...

Володимир Григорович нагадує, що подвиг Героїв Крут, київських курсантів і козаків «Вільного козацтва», затримав рух російської Червоної гвардії під проводом есера *Михайла Муравйова* на Київ лише на один день, але дав змогу Українському урядові підписати Берестейський мир, за яким визнавався суверенітет Української Народної Республіки, а московські війська були вимушені покинути Україну.

Особливо цінною є велика стаття Володимира Григоровича «*Не вмирає душа наша...*» з підписом «*Поема «Кавказ» – заковане послання українцям – «І мертвим, і живим, і ненародженим...*» («Світогляд», 2014, №4, с. 36; газета «Чорноморські Новини», 25 січня 2020 р., с. 3). У статті автор аналізує цілу низку творів Великого Кобзаря, де той, спираючись на досвід багатьох народів Європи, «...закликає вивчати свою та світову культуру через свою мову: «Чую, а іноді й читаю: ляхи дрюкують, чехи, серби, болгари, чорногори, москалі – всі дрюкують, а в нас анітелень, неначе всім заціпило. Чого се ви так, братія моя?» Автор нагадує слова *Тараса Шевченка* про могутню силу слова:

Возвеличу
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово...

Володимир Григорович завершує статтю словами:
«Усвідомімо ж заповідні слова *Тараса Шевченка*, усвідомімо, що наша мова і духовність – то і є заповідана *Кобзарем-пророком* національна ідея України». ■

Олександр Птащенко, доктор фіз.-мат. наук,
професор Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

Від Ред. Птащенко Олександр Олександрович (10.01.1940 – 15.09.2021), доктор фізико-математичних наук, професор Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, член Українського фізичного товариства, член Національної спілки письменників України. Кандидатську дисертацію, як і В.Г. Литовченко, захистив під керівництвом академіка НАН України В.Є. Лашкарьова. Автор понад 200 наукових праць, 4 винаходів, 10 навчально-методичних праць; під його керівництвом захистилися 12 кандидатів наук. Написав понад 20 літературних праць, зокрема і поетичних збірок «Любов і біль», «Нищені — не знищені» та «Вклоняюсь Вам». Був членом товариства «Просвіта», на посаді голови Одеського відділення перебував з 2003 по 2005 рр. Організував встановлення в Одесі меморіальних дошок лауреату Державної премії України професору *В.О. Преснову*, засновникові української бібліографії й одному із засновників Одеської «Просвіти» *М.Ф. Комарову* та видатному актору театру та кіно, народному артисту України *М.Й. Сльозці*.

У статтях використано фотографії з архівів
Б.М. Романюка, С.М. Рябченка, М.В. Стріхи